

## *In memoriam* Josep Maria Benaul i Berenguer (1951-2020)

*per Jordi Catalan Vidal\**

*Universitat de Barcelona*

Josep Maria Benaul va néixer el 1951 a Sabadell, fill d'un contramestre de fàbrica aragonès i d'una modista catalana. Va créixer entre l'inesgotable soroll dels telers, que no van començar a emmudir a la ciutat principal del Vallès fins a principis dels anys setanta. D'infant no va gaudir de gaires comoditats i es va poder formar a l'Escola Pia local gràcies a una beca.

A les acaballes del franquisme va militar en l'oposició política des de l'Associació de Veïns de la Concòrdia i en el si d'organitzacions clandestines com Bandera Roja, primer, i el PSUC, posteriorment. Va estudiar a la UAB i es va llicenciar en Filosofia i Lletres durant 1974. Va excel·lir pel seu rendiment acadèmic i en acabar la carrera el van contractar com a encarregat de curs pel Col·legi Universitari de Girona, on va ensenyar història fins al 1978. Posteriorment va passar a la Facultat de Ciències d'Informació de Bellaterra, on va continuar enlluernant per la qualitat de les seves classes.

Durant el 1985 el van nomenar director de l'Arxiu Històric de Sabadell. Des d'allí va endegar un treball ingent de salvament de fons d'empreses tèxtils i metal·lúrgiques, moltes de les quals havien anat tancant durant la crisi recent de l'estagflació. La documentació rescatada va esdevenir d'un valor incalculable per a recerques futures. Benaul també va ser decisiu per crear rutines de professionalitat a l'arxiu, que van continuar els seus successors al càrrec amb posterioritat al 1991, tot portant-lo al podi dels de la seva espècie al Principat. Els fons de l'arxiu van servir de base per redactar una constel·lació de tesis doctorals, elaborades durant aquells anys i els següents. Van donar lloc al que podríem anomenar *l'escola d'història econòmica de Sabadell*, integrada per companys del mateix Josep Maria, com Esteve Deu, Jordi Calvet o Manel Larrosa, i generacions posteriors de brillants doctors, com Enriqueta Camps, Eduard Masjuan, Montserrat Llonch, Albert Garcia Balañá o Mercè Renom.

La capacitat de treball inesgotable d'en Josep Maria li va permetre compaginar la direcció de l'arxiu amb les seves classes a Bellaterra i l'elaboració de la seva tesi doctoral, sota la direcció de Jordi Maluquer de Motes. Va escollir el títol de *La in-*

\* Jordi CATALAN VIDAL, ORCID iD: <https://orcid.org/0000-0001-6298-8550>

*dústria tèxtil llanera a Catalunya, 1750-1870: el procés d'industrialització al districte industrial de Sabadell-Terrassa.* La va llegir amb tant d'èxit que li va obrir les portes de la Facultat de Ciències Econòmiques de la mateixa UAB, on va continuar impartint classes com a professor titular fins al 1997. El doctor Jordi Nadal, sempre a la recerca del màxim talent intel·lectual, la va acabar captant pel Departament d'Història Econòmica de la Universitat de Barcelona en aquella època. Des de llavors fins al moment de la seva jubilació, Josep Maria Benaul va impartir docència d'excel·lència als graus d'Economia i Empresa de la UB i als programes de doctorat i màster del departament esmentat, i sobresortia sempre en les enquestes dels estudiants per la qualitat excepcional de les seves classes.

De la seva personalitat en destacaria quatre punts cardinals: rigor, coherència, compromís i generositat. Potser va adquirir aquests trets amb l'observació del treball ferm i persistent dels seus pares. També l'escola va poder deixar petja en el seu caràcter, ja que en Josep Maria va fructificar la màxima calassància de «pietat i lletres». I, tal vegada, la seva formació marxista va reblar el clau, atès que en ell així mateix va cristal·litzar la idea socialista que veia en el treball l'única font de valor. Sigui com sigui, amb el seu recorregut vital, tan personal com acadèmic, va honorar les arrels esmentades.

El rigor i la coherència del seu compromís investigador el van portar a esdevenir l'especialista principal en la història del tèxtil llaner ibèric, en tàndem amb un altre malaurat mestre traspasat prematurament, el malagueny Antoni Parejo. El seu programa de treball va romandre clar des que va escollir l'objecte de recerca doctoral, i el va portar al domini de tres camps d'especialització: la història industrial, l'empresarial i la local. No era el tipus d'acadèmic, ara tan habitual, que canvia constantment de tema d'interès com qui s'habilla amb la moda de cada temporada, especialista en tot i res, i amb pocs escrúpols per furtar objecte d'estudi a tort i dret. La feina d'en Josep Maria era de solc pregó i podia treure or de filons que hom abans podia donar per esgotats. Va excel·lir en els tres camps esmentats.

La seva contribució a la història local ha estat ingent, va començar ja el 1981 amb publicacions sobre el moviment obrer i la industrialització sabadellencs a la *Revista del Col·legi Universitari de Girona*, a l'arlequinada *Arraona* (que el propi Benaul va contribuir a ressuscitar) i en un llibre col·lectiu publicat des del Museu d'Història de la capital del Vallès Occidental. Una altra fita destacada d'aquesta línia de recerca va ser el volum *Indústria i ciutat*, editat amb Jordi Calvet i Esteve Deu durant el 1994 i on van participar Josep Fontana, Enriqueta Camps, Manuel Larrosa o Muriel Casals. Així mateix ho van ser les diferents edicions d'*El vapor a Sabadell* o la seva sèrie de treballs sobre l'explotació de la força hidràulica del riu Ripoll. També va escriure sobre els sabadellencs als camps nazis i l'exili, a l'esmentada *Arraona*. A més, va esmerçar esforç investigador a la vida d'il·lustrats locals, com el metge del set-cents Antoni Bosch i Cardellach, l'historiador del nou-cents Miquel Carreras o l'arxiver republicà i historiador Andreu Castells. Precisament, durant el darrer any de vida Benaul va continuar treballant en una bibliografia del darrer i ens va llegar un manuscrit pràcticament acabat.

Cal fer esment que, malgrat que Sabadell constituís la pedra miliar de la seva recerca en història local, en Josep Maria sempre va tenir clara la condició compar-

tida del motor del districte llaner del Vallès Occidental. La mai interrompuda rivalitat entre les antigues Arrahona i Egara no va ser cap obstacle perquè el professor Benaül esmercés moltes hores d'investigació, també a la segona. Per exemple, la revolució de 1868 a Terrassa ja va ser objecte d'una publicació primerenca durant el 1985, aquí mateix a *Recerques*. Va continuar dedicant-li atenció durant la recerca doctoral (moment durant el que, els seus amics recorden, no sortia de casa ni per anar al cinema). Això va conduir a una nova collita de publicacions comparant les trajectòries de desenvolupament d'ambdues poblacions vallesanes, durant la pau i la guerra, durant el segle XIX i el XX. Addicionalment, es va responsabilitzar del gruix del volum de la *Història industrial de Terrassa*, aparegut el 1998.

La segona línia mestra de la recerca del professor Benaül va ser la història de l'empresa, disciplina que va ensenyar tant als graus de la Facultat d'Economia i Empresa com als programes de doctorat i màster d'Història Econòmica de la Universitat de Barcelona. La seva contribució al disseny dels programes que fins ara allà mateix s'ensenyen va ser cabdal. Dins la vessant de recerca va elaborar les biografies de capitans d'indústria del sector tèxtil llaner com Pere Turull, Joan Sallarés i Pla, els Buxeda, els Corominas o els Galí. Cal remarcar, així mateix, la seva contribució a avaluar l'aportació dels empresaris llaners al llibre col·lectiu, editat per Francisco Comín i Pablo Martín Aceña, *La empresa en la historia económica de España*, publicat a Madrid per Alianza durant el 1999.

A més, va reconstruir les trajectòries vitals d'empresaris d'altres rams com el metall (Antoni Forrellad), la fusta (els Gabarró) o l'alimentació (els Busquets). Amb Jordi Calvet i Esteve Deu, va escriure una part de la història de la Cambra de Comerç de Sabadell, publicada el 1986. Inaugurat ja el segle XXI, va dedicar esforços a les iniciatives empresarials al sector financer, que van veure la llum en llibres com el de 2002 sobre *Sabadell Aseguradora* (altre cop amb Calvet) i el de 2008 sobre *Caixa Sabadell*, amb Carles Sudrià.

Però si alguna disciplina va motivar sense treva a Josep Maria Benaül va ser, sense cap mena de dubte, la història industrial, i especialment la del ram llaner. Com a declaració d'intencions i, potser pecant una mica d'excés, l'arrel de la paraula *indústria* apareix tres vegades al títol de la seva tesi. La seva obra va albirar noves fronteres, recolzat a les espatlles dels gegants que van escriure *Industrials i Polítics*, Jaume Vicens, i *El fracaso de la revolución industrial en España*, Jordi Nadal. Així, ja durant el 1991 podem esmentar la seva col·laboració sobre la trajectòria del desenvolupament de la indústria de la llana a la *Història econòmica de la Catalunya contemporània*, concebuda pel mestre de mestres de Cassà de la Selva i publicada en diversos volums per Enciclopèdia Catalana. Així mateix, cal afegir els seus articles a *Revista de Historia Industrial* (1994), una altra vegada *Recerques* (1995) i *Revista de Historia Económica* (1995). També cal subratllar el capítol sobre les pautes d'especialització a la indústria llanera que vam incloure al llibre *La cara oculta de la industrialización española* de 1994, les seves aportacions al volum sisè de la *Història, societat i cultura dels Països Catalans* de 1997 o el capítol signat amb Àlex Sánchez al llibre editat per Enrique Llopis, *El legado económico del Antiguo Régimen en España*, publicat per Crítica durant el 2004. L'estudiós sabadellenc va exportar els seus coneixements sobre el sector llaner, participant en inicia-

tives internacionals d'especialistes destacats en la història industrial de l'Europa del Sud. D'elles en va sortir el llibre col·lectiu de 2003, editat per Silvie Caucanas i Rémi Cazals, *Du moulin a l'usine: Implantations industrielles, du xe au xxe siècle*, publicat a Tolosa de Llenguadoc, i l'obra de 2004 coordinada per Giovanni Fontana, *Wool: Products and Markets (13th-20th Century)*, a Pàdua. Va endegar, a més, una recerca impressionant sobre una de les corporacions industrials més antigues del continent, que va veure la llum al volum titulat *Gremi de Fabricants de Sabadell 1559-2009*, durant el segon dels anys anteriors.

Malgrat que la llana fos la seva principal especialitat, l'antic alumne dels escolapis també va dedicar alguns estudis a altres branques industrials, com el cotó, la seda, el metall i l'edició. Va contribuir, així mateix, a forjar dues obres de referència de la història industrial ibèrica. Va acompanyar un cop més el mestre Jordi Nadal, va actuar com a coordinador i autor de *Atlas de la industrialización de España, 1750-2000*, publicat per Crítica el 2003 i de *Atlas de la industrialització a Catalunya, 1750-2010*, editat per Vicens Vives el 2012. En totes dues obres van col·laborar respectivament els especialistes principals de la història industrial de l'Estat espanyol i del Principat.

Si bé aquest testimoni se centra en el Benaul acadèmic, que va excel·lir pel seu rigor i coherència com a investigador, paga la pena acabar aquesta semblança per destacar la seva naturalesa de persona compromesa i generosa. El seu compromís de joventut amb l'oposició antifranquista va continuar en la maduresa amb un esforç ininterromput per dinamitzar vida cultural de l'antiga Arraona i exigir transparència i bona gestió als seus representants polítics. D'altra banda, vaig poder gaudir en persona del seu entusiasme i vocació a l'hora de responsabilitzar-se del doctorat en Història Econòmica de la Universitat de Barcelona i defensar-lo davant les pressions laminadores de disciplines i col·legues aparentment propers. Un cop jubilat es va continuar comproment per defensar l'ofici d'historiador des de la direcció de la Fundació Bosch i Cardellach.

Acabo subratllant algunes de les mostres de la seva generositat inusual. En Josep Maria prestava amb fruïció els seus excel·lents apunts a noves persones que s'incorporaven al departament i els reciclaven. Sempre era a punt per oferir el seu temps i llegir i discutir els treballs de col·legues més joves que ho requerien. Mai es feia l'orni a donar un cop de mà en les tasques més feixugues del projecte d'investigació. Va passar una gran part del darrer tram de la vida tenint cura d'una tieta gran, mentre orientava i donava suport a la seva filla Amaya.

*Recerques* fa un temps arrossegava seriosos promesos financers que comprometien el futur d'una revista imaginada per colossos intel·lectuals com Josep Fontana, Ramon Garrabou, Joaquim Molas, Ernest Lluch i Josep Termes. Malgrat cinquanta anys de lluita en defensa de la ciència històrica de qualitat en català i des dels Països Catalans, el deute acumulat en èpoques recents ha constituït un taló d'Aquil·les que havia espantat d'altres. Quan vam demanar a en Josep Maria assumir la tasca de tresorer d'una revista amb dificultats, es va arremangar i va jugar un paper significatiu per aclarir normes i xifres i trobar vies d'eixugar el deute. Amb el seu altruisme i bona fe, va romandre al capdavant dels comptes de la re-

vista fins un any abans del mateix traspàs, quan va començar la lluita contra el càncer.

Durant el febrer de 2020 i després de mig any de tandes repetides de quimioteràpia, encara tenia esma i neguit per participar a la presentació del llibre d'Esteve Deu, *Leconomia de guerra a Sabadell 1936-1939*, publicat per l'Abadia de Montserrat i tercer volum d'una obra magna dedicada a la República i la Guerra a la capital vallesana. Malgrat la crueta de la malaltia, i com l'altre mestre de mestres, Josep Fontana, en Pep Benaul va treballar fins als darrers dies. Poc abans de morir, el visitarem, amb en Miquel Gutiérrez, i el vam trobar clarivident i amb el somris als llavis. I es va acomiadar lúcida d'aquesta terra i dels éssers estimats, que sempre el trobarem a faltar. Un dels millors historiadors econòmics de l'Argentina, Claudio Belini, quan es va assabentar de la seva mort, va escriure: «En esta profesión donde uno conoce a mucha gente, pero pocas personas, voy a guardar el recuerdo de su calidez humana y de su excelente labor como historiador».